

Jürgen Habermas ve Chantal Mouffe Okumalarıyla Müzakereci ve Çatışmacı Demokrasi Anlayışları: Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yeliz KARADENİZ¹

Özet

Günümüzde birçok ülke demokrasisini liberal ekseninde şekillendirmektedir. Ancak demokrasi teorisyenlerinin çoğu, liberal demokrasinin dünyada yaygın bir şekilde uygulansa bile içinde bulunduğu krizle mücadele etmesinin zor olduğunu iddia etmektedir. Demokrasiyi konu edinen düşünürler tarafından bu konu önemli bir problematik konumundadır. Bu düşünürlerin hedefi, liberal demokrasiyi eleştirerek başka formlara dönüşümünü sağlamaktır. Bu çalışmada amaçlanan, zengin demokrasi modelleri içerisinde zamanla gelişen ve toplumsal yapıda önemini koruyan, liberal demokrasinin katılım noktasında yaşadığı eksikliklere çözüm olan müzakereci ve çatışmacı demokrasi anlayışlarını ele almaktır. Bu demokrasi modelleri, çatışmacı anlayışın duayen teorisyenlerinden Chantal Mouffe ve müzakereci demokrasi modelinin öncüsü olan Jürgen Habermas bağlamında değerlendirilmiştir. Bu iki tür demokrasi modelinin günümüze yansımaları adına tamamlanması ve daha iyi anlaşılabilmesi adına da karşılaştırmalı metottan yararlanılmıştır.

Literatür taraması ve betimleyici metodun uygulandığı bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre; liberal demokrasi çoğunluğa dayalı siyasi süreçleri çözmede yetersiz kalmaktadır. Buna alternatif olarak öne sürülen müzakereci demokrasi, kişilerin kamusal sürece dahil olabilmesi açısından önemli fırsatlar barındırmakta ve özgür tartışma ortamı yaratmaktadır. Sonuçlardan bir diğerine göre ise çatışmacı demokraside çoğulculuk ön plana çıkmakta, siyasi tartışmalarda hiçbir zaman nihai sonuca varılamamakta her zaman anlaşmazlık olmaktadır. Son olarak da Habermas'ın toplumun siyasi yapısını uzlaş, iletişim, tartışma; Mouffe'un ise çatışma gibi kavramlarla ördüğünü belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Habermas, Uzlaş, Müzakere, Mouffe, Çatışma, Farklılık.

Deliberative and Conflicting Democracy Conceptions with Jürgen Habermas and Chantal Mouffe Readings: A Comparative Analysis

Yeliz KARADENİZ¹

Abstract

Today, several countries shape their democracy on the liberal axis. However, most of democracy theorists claim that liberal democracy is difficult to deal with, even though it is widely practiced around the world. This issue is in an important problematic position by thinkers who focus on democracy. The goal of these thinkers is to criticize liberal democracy and transform it into other forms.

The aim of this study is to deal with the deliberative and confrontational democracy conceptions that develop over time within the rich democracy models, maintain their importance in the social structure and become a solution to the deficiencies of liberal democracy in terms of participation. These democracy models are evaluated in the context of Chantal Mouffe, one of the doyen theorists of the confrontational understanding and Jürgen Habermas, the pioneer of the deliberative democracy model. Comparative method is used to complete and better understand these two types of democracy models in order to reflect them today.

According to the results obtained in this study in which the literature review and descriptive method are applied; liberal democracy falls short of resolving political processes based on the majority. Deliberative democracy, which is put forward as an alternative, provides important opportunities for people to be involved in the public process and creates an environment for free discussion. According to another result, pluralism comes to the fore in confrontational democracy, never reaches a final result in political discussions, and there is always disagreement. Finally, it should be noted that Habermas builds the political structure of society through the concepts such as reconciliation, communication and discussion; while Mouffe does the same with the concept like conflict.

Keywords: Habermas, Consensus, Discussion, Mouffe, Conflict, Diversity.

1.Giriş

İnsanların tarih boyunca yöneten-yönetilen ilişkisi içerisinde olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda geçmişten günümüze çeşitli yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de demokrasidir. Demokrasinin bugün en popüler kavramlardan biri olduğu kolaylıkla ileri sürülebilir. Demokrasi, üzerinde hala tartışma ve çalışmaların yapıldığı bir siyasi sistemdir. En geniş ifadeyle demokrasinin temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan insanlar arasındaki siyasi eşitliği sağlayan, halka sunduğu hizmetlerde ayırım gözetmeyen, siyasette muhalefetin oluşmasına imkan tanıyan, ortaya çıkan çatışmaları uzlaşmaya dayalı olarak çözen yönetim biçimi olduğu sonucuna varılmıştır.

İnsanlar tarafından tek model olarak düşünülen demokrasi, aslında çok farklı modelleriyle karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de en yaygın görülen demokrasi modeli liberal modeldir. Zamanla artan demokratik talepler liberal kurumlara olan ihtiyacı arttırmış, bu talepler karşılanamayınca demokrasi geleneğinin geliştirilmesi geleneği bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmıştır.

Zamanla liberal demokrasiye yönelik eleştiriler artınca demokrasinin daha çok demokratikleşmesini hedef alan ileri demokrasi modellerinin geliştirildiği görülmektedir. Halkı aktif hale getirmesi, devletle halk arasında yakın ilişki kurularak demokrasiyi katılım açısından geliştirmesi ve insanların bir araya gelerek sorunları çözmeyi amaçlamasıyla müzakereci demokrasi de liberal demokrasinin eksikliklerine çözüm olarak geliştirilen ileri demokrasi modelleri arasındadır. Her tezin bir antitezi olduğu gibi demokrasi modellerinde de bunu görmek mümkündür. Zamanla müzakereci demokrasinin temel öğelerine taban tabana zıt olan çatışmacı demokrasi modeli geliştirilmiştir.

Tüm bunlardan hareketle literatür taraması ve betimleyici metodun kullanıldığı bu çalışmanın temel problemi ve hedefinin liberal demokrasiye alternatif olarak ortaya atılan müzakereci ve çatışmacı demokrasi modellerini Habermas ve Mouffe öncülüğünde karşılaştırarak analiz etmek olduğu söylenebilir.

Bu problematikten hareketle cevabı aranan başlıca sorular; “liberal demokrasinin neden eleştirildiği”, “müzakereci ve çatışmacı demokrasinin temel dayanaklarının neler olduğu”, “Mouffe ve Habermas’a göre demokrasi teorileri arasında bu iki demokrasi modelinin önemini ne olduğu” şeklinde olmuştur. Bu arada yapılan taramalar sonucunda sadece Mouffe ve Habermas’ın demokrasi teorisini karşılaştırmalı olarak ele alan bir çalışma yapılmadığının ortaya çıkması çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Çalışmada ilk olarak dünyanın birçok ülkesinde yaygın olarak uygulanan liberal demokrasi ve bu demokrasi modeline getirilen eleştirilerden bahsedilecek olup daha sonra Habermas’ın ve Mouffe’un müzakereci ve çatışmacı demokrasi modelleri hakkındaki görüşleri incelenecektir. Son olarak da bu iki model olumlu ve olumsuz yönleriyle karşılaştırılacaktır.

2.Liberal Demokrasi ve Eleştirileri

Demokrasi ve liberalizm hem aynı dönemde geliştiği hem de kişinin taleplerinin yerine getirilmesi ve bireye ifade ve düşünce özgürlüğünün tanınması hususunda aynı doğrultuda olduklarından yakın ilişki içindedir. Klasik liberalizm teorisyenlerine göre temsili demokrasi en iyi işleyen demokrasi modelidir. Onlara göre demokrasi olarak nitelendirilen diğer modeller gerçekleştirilmesi mümkün olmayan sahte sistemlerdir.

Günümüzde karşılaştığımız demokrasi modellerinin dayanağını oluşturan liberal demokrasi, özgürlüğü katılım ile bağdaştıran, halkın seçim yöntemiyle kendilerini yönetecek kişileri seçtiği bir sistemdir. Liberal demokrasinin temel unsurları, iktidarın yetkilerinde sınırlama ve temel hak ve özgürlükleri artırma ilkesine dayanmaktadır.

Liberal demokrasi, demokrasinin sınırlı ve dolaylı şeklidir. Burada sınırlıdan kastedilen, halkın katılımının belirli aralıklarla yapılan seçimlerle sınırlandırılması, dolaylıdan kastedilen kişilerin iktidarı kendilerinin değil de seçtikleri kişiler aracılığıyla kullanılmasıdır (Karakoç ve Özden, 2020: 586).

Liberal demokrasi, halkın kendini, isteklerini, şikayetlerini tam olarak ortaya koyamamasından dolayı katılım konusunda 1980’lerden sonra eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler genellikle yönetim-siyaset birlikteliği ve temsil sistemi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Liberal demokraside halkın seçtiği temsilcilerin görevi, bireylerin tercihlerine göre onların sorunlarını çözmektir (Zabunoğlu, 2017: 800-801). Devlet, kendini halkın çıkarları doğrultusunda programlamalıdır. Liberal demokrasi ile ilgili diğer önemli bir eleştiri, halkın kendisinin yapabileceği işleri doğrudan temsilcilerine devretmeleri ve bunun

sonucunda pasif vatandaşın ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda liberal demokrasinin, halkın seçim özgürlüğünü soyut biçimde ele aldığı söylenebilir (Durutürk, 2018: 1427).

Liberal demokrasi sisteminde bireylerin siyasi katılımı ve sorumluluğu, seçimlerle sınırlandırılmıştır. Bu yüzden halk, kamusal konularda kendilerini temsil edeceklerini düşündükleri kişileri kendileri seçmektedir. Bu yüzden kendileri adına alınan kararları etkileme güçleri azdır. Ayrıca kamu yöneticilerinin kendi çıkarları doğrultusunda yaptığı işlemlerden halkı bilgilendirmemeleri de demokratik kurumlara olan güveni sarsmaktadır. Eşit oy hakkı kapsamında oy kullanan vatandaşlardan, çoğunluğun dışındaki kesimin, bazı hususlarda katılım sürecinin dışında bırakılması da eleştirilmektedir (Özdemir, 2018: 128).

Anlatılanlardan yola çıkarak liberal demokrasinin aksayan yönleri şu şekilde sıralanabilir (Sitembölükbaşı, 2005: 140);

- Liberal demokrasi, bireysel niteliği ve vatandaşlarla arasında kurduğu sözleşmeye dayalı bağ nedeniyle azınlık hakları, cinsiyet ayrımcılığı ve etnik farklılıklar gibi konularda çözüm sunmakta başarısız olmaktadır.
- Liberal demokraside düzenli seçimlerin yapılması, halkın katılımını sağlamakta fakat vatandaşların kendileri adına alınan kararlarda etkileri düşük düzeyde kalmaktadır. Dolayısıyla vatandaşların çıkarları ile onlar adına alınan siyasal kararlar arasında farklılık ortaya çıkmaktadır.
- Çoğunluğu ele geçirerek iktidar olan siyasi partinin, bütün yönetim organlarını ele geçirmesi ve iktidar olmaktan kaynaklanan yetkilerini azınlığın çoğunluğun sağladığı haklara ulaşmasını engellemek için kullanması demokrasi açısından sorun doğurmaktadır. Yöneticilerin kendi çıkarlarını gözetmesi, vatandaşa karşı sorumlu oldukları düşüncesinden uzaklaşarak yaptıkları hesapsız icraatları ve vatandaşı bilgilendirmemeleri demokratik kurumlara olan güveni sarsmaktadır.
- Çoğunluk yönetiminden kaynaklanan iktidar paylaşımının, uygulamada yarattığı sorunlar ekonomik ve sosyal dengesizliklere yol açmaktadır.

Yapılan bu eleştiriler doğrultusunda, liberal demokrasinin aksaklıklarına çözüm sunma iddiasıyla alternatif demokrasi teorisindeki girişimlerinden en çok adını duyuranlardan biri Müzakereci demokrasidir. Zamanla müzakereci demokrasinin bir ütopya olduğunu ileri süren anlayış olarak da çatışmacı demokrasi ortaya çıkmıştır. Bu teorileri anlamak için bu demokrasi modellerinin kurucularının bakış açısıyla değerlendirmekte fayda vardır.

3.Habermas ve Müzakereci Demokrasi Anlayışı

Müzakereci demokrasiyi açıklamadan önce müzakere kavramından söz etmekte yarar vardır. İngilizcede “deliberative democracy” olarak ifade edilen bilinçli, tutarlı ve dikkatli tartışma ve danışma anlamına gelen Müzakereci demokrasi Türkçede tartışma ve görüşmeye çağırma anlamında kullanılmaktadır (Erdoğan, 2011: 27). Müzakere, vatandaşlar arası veya devlet – toplum arası anlaşmazlıkları çözmenin çatışmaları gidermenin bir yolu olarak görülmektedir.

Müzakereci demokrasi, ilk defa Joseph Bessette tarafından kullanılmıştır. Demokrasiyi geliştirecek, liberal demokrasinin eksiklerini tamamlayacak bir model olarak ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda siyasal katılımı arttırmayı amaçlayan, vatandaşların özgürce kamu müzakeresi yoluyla yönetime dahil olabildiği model olarak açıklanabilir (Karaaşlan, 2015: 39). Müzakereci demokrasi, esas itibarıyla Jürgen Habermas’ın kamusal alan üzerine geliştirdiği teoriler ve iletişimsel eylem kuramına dayanmaktadır. Habermas’ın, konuşma ve sözün boyutları üzerine olan vurgusu, öznelere aşan ve ideal konuşma durumu olarak ifade edilen iletişimi garantileyen iletişimsel rasyonalitesi, sözün değerini tekrar ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Demirhan, 2017: 179). Dolayısıyla sözü çoğu eleştirel teorisyenler gibi değerden düşmüş, mistik içerikli ve bir olumsuz araç olarak görmek yerine eleştirel diyalogu diriltmeye çalışmaktadır. İletişimsel eylem, sözle sınırlı olmayan fakat sözle koordine edilen bir eylem tipi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2006: 249). Müzakereci demokrasi de esasında sözün ve diyalogun önemini teslim eden, tartışmayı, müzakereyi esas alan bir demokrasi türüdür.

Müzakereci demokrasinin duayeni olan Habermas, bu demokraside liberal demokrasiden farklı olarak bütün halkın katılımını esas alan bir zemin oluşturmak istemektedir. Habermas’a göre, kararlar bütüncül yollarla müzakere ortamında alınırsa toplumsal sorunların çözülmesi kolaylaşmaktadır (Pennington, 2007: 724-725). İnsanlar iletişimsel eylemleri ile toplumsal hayatı aktif bir şekilde yönlendireceklerdir.

Müzakere yapılırken insanların ufku açılacak, farkında olmadıkları toplumsal sorunlar gün yüzüne çıkacak ve çözüm üretilecektir (Akkol, 2019: 173).

Müzakereci demokrasinin hedeflerinden biri gerçekleri ortaya koymak değil, bir keşif süreci olmasının yanı sıra farklı ve çatışan görüş sahibi insanların birbirini ikna etme sürecidir. O yüzden öne sürülen argümanların ikna etme gücü fazla olmalıdır. Çünkü ancak müzakere sürecinde çeşitli görüşlerin bir araya gelmesiyle taraflar kendi tercihlerini belirginleştirebilir ve hatta gerektiğinde başlangıçtaki yönelimlerini değiştirebilirler.

Müzakere için insanların eşit ve özgür katılımına fırsat tanıyacak bir kamusal alan şarttır. Habermasın amacı rasyonel bir uzlaşmaya götürecek olan siyasi müzakerenin sağlanmasıdır (Hancı, 2017: 7-8). Katılımda olduğu gibi müzakere sonucu, karar almada da eşitlik ve şeffaflık ilkesine özen gösterilmelidir.

Habermas'a göre temsili demokraside söz sahibi olunamayan kamusal kararlara katılma en iyi müzakereci demokrasi yoluyla sağlanabilir. Benzer şekilde Arendt de temsili demokraside, halkın siyasal karar alma sürecine katılabilmek için yeterli imkanlara sahip olmadığını düşünmektedir (Karaoğlu, 2009: 40).

Müzakereci modelde, iletişimin özünde müzakerenin yöntemleri yatmaktadır. Bu yöntemler eşitlik, özgürlük, katılım, rasyonellik ve etkileşim öğelerini barındırmaktadır. Müzakere sürecinde bireylerin görüşlerinin karşılıklı ortaya konmasıyla kişiler kendi tercihlerinde ısrar edebilir ya da başlangıçtaki düşüncesini değiştirebilir. Habermasçı müzakere anlayışında, birey hakkı ve halk egemenliği bir bütündür (Yıldırım, 2006: 253). Habermasta demokrasinin merkezinde, oy vermeden tamamen vazgeçilmese de, hesapverebilirlik ve kamusal alan kavramları yatmaktadır.

Müzakereci demokrasiden yana olanlar, müzakere ortamında kişisel çıkarların hakimiyetinin değil, kamu yararı üzerinde birleşileceğini düşünmektedir. Kısacası katılımcıların tartışma ortamına ön yargısız bir şekilde ve ortak iyiye ulaşmak için gelmesi hedeflenir. Habermas'a göre müzakere sürecinde gerçekten herkesin kabullendiği gerekçeler kamusal meşruluk olmalıdır. Ayrıca müzakereci demokrasi akla yapılan vurgu Habermas'ın Kant'a olan yakınlığını göstermektedir (Habermas, 1997: 235).

Habermas'ın müzakereci demokrasi anlayışında iletişimci anlam sürekli vurgulanarak halk egemenliğine dikkat çekilmiştir. Habermas'a göre halk sadece siyaset öncesi varlığını gösteren değil toplum sözleşmesinin bir ürünüdür. Habermas'ın toplum sözleşmesiyle kastettiği özgür ve eşit halkın kendi iradeleriyle bir araya geldiği demokratik bir biçimde kararlara katıldığı bir süreçtir (Benhabib, 1999: 69).

Habermas'ın demokrasi anlayışı liberal demokrasi modelinin eleştirisi niteliği taşımaktadır. Bu modeli demokrasiyi vatandaşın erdemlerine ve davranışlarına bağlı tutmasından dolayı da eleştirmektedir. Habermas'ın modeli ise müzakere ve diyalog kavramlarını anahtar kelime haline getirmiştir. Önemli olan burada ortaya konan fikirlerin birbirine galip gelmesi değil, halkın birbirini dinleyip sonuca varıp tartışmayı karara bağlamasıdır (Altınkök, 2015: 11).

Habermas'a göre en genel ifadeyle liberal demokrasi yerine müzakereci demokrasiyi savunma sebebi; seçimle göreve gelen temsilcilerin kararlar alırken bu karardan etkilenen halkın kararları etkileme gücünü hiçe saymalarıdır. Habermas'ın demokrasininin, liberal modelden farkı yasadan etkilenen herkesin onu kabul etmesidir. Habermas demokrasinin kökeni olarak kabul edilen Antik Yunandan etkilenerek özneler arası iletişimi demokrasi modelinin zeminine oturtmuştur (Odabaş, 2018: 2052).

Habermas, siyasette başarılı olmanın yolunu iletişimsel eylemlerin kurumsal olmasına bağlamaktadır. Habermas'ın müzakereci demokrasiden söz ederken en sık kullandığı kelimelerin yurttaşlık, katılım ve hak olduğu görülmektedir. Müzakere sürecinde herkesin uyması gereken bazı kurallar vardır (Bayram, 2016: 113). Habermas bu kurallardan en önemlisinin katılımı eşitlik kuralına uyulması yani soru sorma, eleştirme, fikir belirtme hususlarında herkesin aynı hakka sahip olmasının gerekliliği olduğunu söylemektedir.

Habermas'a göre kamusal alanda bir kere uzlaşma sağlanırsa devletten başlayarak diğer kurumlara da domino etkisi gibi yayılabilir. Ayrıca kamusal alanda müzakere yapıp ortak karar alındığında bu karara uymayan yönetim yapısı kısa sürede meşruiyetini kaybedebilir (Nalbant, 2016: 17-18). Müzakere sürecinde kararların alınması aşaması bütün katılımcıların fikirlerini açıklamaları ve alınan kararları rasyonel bulduklarını ifade etmeleriyle tamamlanacaktır. Buradaki rasyonelliği Habermas iletişimsel rasyonel olarak ifade etmektedir. Kararlar üzerinde uzlaşmada güç ve ayrıcalıklı konum göz ardı edilerek tartışma yolu izlenmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle Habermas'ın düşüncelerinin önemini ortaya koyan şeyin onun modelinin uygulanıp uygulanmayacağı değil, toplumun ortak sorunlarını tartışan, çözüm arayan, daha yaşanılır ve demokratik dünya inşa etmeye çalışan kişilere yer vermesi ve moderniteye iyimser yaklaşması olduğu söylenebilir. Habermas, liberal demokrasinin yaşadığı krizi aşmaya çalışan bir model geliştirmektedir. Bunu sağlayacak olan da vatandaşların özgür, eşit kısıtlanmadan ve baskı kurulmadan kamusal tartışma, diyalog ve müzakere ortamında bulunmasıdır.

Habermas'ın çalışmaları genel olarak iletişimsel eylem, kamusal alan, öznel arası yaklaşım gibi kavramlar üzerine temellenmektedir. Habermas'a göre her konuşmada konuşan ve dinleyen vardır. Önemli olan tarafların birbirlerini anlayabilmesi ve anlaşabilmesidir. İletişimsel eylem, Habermas'ın yaşam dünyası olarak tanımladığı şeydir (Habermas, 2001: 838). Bu yaşam dünyasında öznel arası kurulan rasyonel bir ilişki söz konusudur. Demokrasi iletişimsel eylem kuramı içerisinde yeniden üretilir.

Habermas'ın müzakere ortamının yaşanacağını belirttiği alan olarak kamusal alan; sınırlandırılmamış bireylerin nasıl yönetilmek istediklerini açıkladıkları rasyonel tartışma şeklinde demokratik uzlaşmaya ulaşılan yerdir (Demir, 2011: 56).

4. Mouffe ve Çatışmacı Demokrasi Anlayışı

Mouffe, demokrasi ve liberalizm arasında bir gerilimin olduğunu, bu gerilimin ortadan kalkmasının mümkün olmadığını, çatışmanın olmadığı yerde siyasetin sona ereceğini iddia etmektedir. Mouffe, bu öngörüsünden çatışmacı demokrasi modelini oluşturmaktadır (Mouffe, 2015: 23).

Mouffe'a göre siyasetin demokratik kurallara göre işlemesi için kişi özgürlüğü ve çoğulculuğa ayrı bir önem verilmelidir. Mouffe, insanların kendi yorumunun en iyisi olduğuna inandığı fikrini reddetmektedir. Ona göre çatışma yokmuş ve her şey uzlaşma yoluyla çözülmüş anlayışı yanlıştır. Çünkü uzlaşmalar geçicidir. Uzlaşma amaçlanarak yapılan siyaset gerçek siyaset değildir. Mouffe siyasetin temelini çatışma ve iktidar kavramı üzerinde temellendirmektedir (Üstüner, 2007: 320). Ona göre siyasetin doğasında çatışma vardır. Ancak bu çatışma eşitlik ve özgürlük alanını genişletmelidir (Karaaslan, 2015: 80).

Mouffe'a göre demokraside çatışma içeren bir mücadele varken bu çekişmede taraflar birbirini yok etmeden de devam edebilir. Mouffe insanların birbirini ikna yoluyla anlaşacakları fikrine karşı çıkararak çelişkilerin, birbirleriyle çekişme halinde olanların karşılıklı birbirini değiştirebileceği anlayışından yanadır.

Mouffe, siyasetin temelini müzakere olmadığını çatışmalara dayandığını vurgulamaktadır. Mouffe, çatışma kavramı yerine zaman zaman antagonizma kavramını kullanmaktadır. Bu kavramı da uzlaşması mümkün olmayan zıtlıklar olarak tanımlamaktadır. Antagonizma kavramı, Fransızca kökenli bir kavram olup Türkçede zıtlık, karşıtlık, biriyle yarışmak anlamına gelmektedir. Mouffe'a göre, antagonizma birbirine düşman iki şey arasındaki mücadele ve bu düşmanlığın çatışmaya dönüşmesidir (Coşgun, 2019: 240).

Mouffe'un felsefesi, siyaseti yaşatmak için antagonizmaların dönüştürülmesinin gerekliliği üzerine kuruludur. Mouffe'un çatışmacı demokrasi anlayışında müzakere ortamında karşılıklı tartışarak uzlaşmaya varmak yerine karşısındakinin düşüncesini yok etmek ve dönüştürmek için mücadele eden şiddet kullanmaktan çekinmeyen bir demokrasi sistemi vardır.

Mouffe'un amacı liberal sistemdeki sorunlardan çatışmaya geçiş oradan da siyasi alana ulaşma çabasıdır. Mouffe siyasette dışlamadan bahsederken "öteki", "diğeri", "dışarı" gibi kavramları sık sık kullanmaktadır. Onun demokrasi anlayışı her zaman ben – o veya onlar ve diğerleri ayrımı üzerine inşa edilmiştir (Akkaya ve Bozdoğan, 2019: 362). Mouffe'a göre ötekini yaşatmak, kendi varlığını ve devamlılığını sağlamakla eş değerdir. Kendimizi yenilemek için ötekinin varlığı koruma altına alınmalıdır (Doğan, 2019: 51).

Mouffe, modernitede çoğulcu anlayışa önem vermektedir. Bu yüzden Mouffe'un tüm demokrasi anlayışı da çoğulculukla birlikte ele alınmıştır. Onun için çoğulculuk uzlaşma temelli çözüm üretmek değil, çatışmaların devam ettiği bir süreçtir. Mouffe demokraside farklılıklara da vurgu yapmaktadır. Ayrıca onun demokrasi anlayışında önemli olan farklılıkların tanınmasıdır (Kanatlı, 2014: 118). Mouffe çoğulculuğu müzakere ile aynı kalıplara sokmadan farklılıkların tanınmasıyla anlamlandırılmaktadır. Ona göre demokrasinin doğasında çatışan değerlerin kavranması yer almaktadır.

Mouffe, çatışmacı demokrasiden bahsederken siyasal alan kavramını da sık kullanmaktadır. Onun için siyasal kavramı toplumdaki vatandaşların birbirleriyle olan çatışmacı ilişkilerini içine alan bir

kavramdır. Ona göre siyasette biz ve onlar diye ayrıştırma yapmamak imkansızdır. Demokraside ötekisiz ben olamayacağını da açıklamaktadır (Özdemir, 2018: 129). Ona göre biz-onlar ilişkisini inkar edip herkesin biz kavramını sürdürdüğü bir sistem agonistik siyasetin kendisidir. Bununla birlikte Mouffe, ulusal kimlikler yok olduğunda çoğulculuğun bundan zarar göreceğini ve beraberinde antidemokratik bir sistemin ortaya çıkacağını düşünmektedir (Mouffe, 2015: 42).

Mouffe liberal sistemin insan hakları, yargı ve çoğulculuk gibi bazı unsurlarının demokrasiye katkı sağlayan unsurlar olduğunu inkar etmemektedir. Hatta bu unsurların kendi çatışmacı demokrasi anlayışında farklılıkların tanınmasının gerekli olduğunu da açıklamaktadır.

Bunlara rağmen, halkın siyasete katılım noktasındaki eksikliğinden dolayı pasif vatandaş haline gelmesinde, devletin tarafsızlığının gerçek dışı olmasında ve demokrasinin sınırlandırılmış olmasında liberal demokrasiyi suçlamaktadır.

Ona göre çatışma yok ise siyasetten bahsedilemez. Sonuç olarak Mouffe, çatışmacı siyaset çağrısında bulunmaktadır. Toplumdaki farklı kültürler, değerler çatışarak siyaseti oluşturacaktır. Mouffe, engellenmemiş birey anlayışını da reddetmektedir. Biz ve onlar ayrımı yapıldığında yani ötekinin ötekileştirmesi gerçekleştiğinde orada çatışma olması kaçınılmazdır. Mouffe'a göre insanların rasyonel davranmasını beklemek ütopyadan ibarettir. O, genel geçer çözümlerin üretileceği, çoğulcu değerlerden arındırılmış tarafsızlığın olamayacağını ifade etmektedir. Mouffe, Schmittyen bir tavır sergilemekte Schmitt'in dost-düşman ayrımını biz-onlar olarak kavramsallaştırmakta, rekabet kavramı üzerinden açıklamaktadır (Aliu,2015: 179-180).

5. Müzakereci ve Çatışmacı Modellerin Karşılaştırmalı Analizi

1970'lerde gündemde yer edinmeye başlayan post modernite, liberal demokrasinin meşruluğunu tartışmaktadır. Uzlaşma ve çatışma arasındaki ilişki bu tartışmaların gündemine gelmiştir. Böylece liberal demokrasiye alternatif olarak yeni demokrasi modelleri getirilmiştir.

Günümüzde bu konudaki yayınların sayısına bakıldığında akademisyenlerin birçoğunun demokrasinin eksik olduğu noktalarda aynı fikirde oldukları söylenebilir. Bu soruna çare olarak da geliştirilen iki demokrasi modellerinden müzakereci ve ona zıt görüşte olan çatışmacı demokrasi siyasal sürecin nasıl daha demokratik olabileceği hususunda ilkeler belirlemiştir. Bu iki modelden müzakereci model uzlaşım ve katılımı; çatışmacı model farklılıkları demokraside temel ilke olarak belirlemişlerdir.

5.1. Müzakereci Demokrasi Modeli

Müzakereci demokrasi modeli, temsili modelden farklı bir demokrasi modeli sunmaktadır. Müzakereci demokrasi, liberal demokrasinin toplumun siyasi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalarak meşruiyet bunalımı yaşadığı gerekçesiyle her sorunda bir araya gelip karşılıklı konuşmayı esas alan, kurumların devlet tarafından oluşturulmasını uygun bulan bir modeldir. Siyasal sürecin nasıl daha demokratik hale getirilebileceği hususuna odaklanmaktadır. Halk müzakereci demokraside toplumla özdeştir ve alınan siyasi kararların parçasıdır (Demirhan, 2015: 9). Ayrıca Müzakereci demokrasi, halkın toplumsal konular hakkında bilgi paylaşımında bulunduğu, görüşlerini paylaştığı siyasi sisteme alternatif olarak oluşturulmuş bir demokrasi modelidir (Varol, 2010: 128). Müzakereci demokraside esas olan görüşme kavramıdır. Bu demokrasi modelinde insanlar gönüllü olarak planlanmamış konular için bir araya gelip tartışmaktadır. Bu vesileyle kişiler kendi hayatlarıyla ötekiler arasında köprü kurmuş olmaktadır (Habermas, 2017: 151-155). Bu demokrasinin önemli bir hususu, sadece görüşme odaklı değil sorun çözücü amaçlı olması ve ortak paydada birleşmesidir. Müzakereci yönetim, öznelere birbirini anlamak için çabaladığı diyalogu geliştirmektedir. Birbirini anlayan bireylerin aynı fikirde olması şartı aramaksızın anlaşamadıkları konuları tartışma yoluyla çözmeleri istenmektedir.

Müzakereci demokrasi modelinin istediği, eleştirilerin yapılması taraflar arası görüş alışverişiyle siyasete ulaşmaktır. Diğer önemli bir özellik müzakerelerin herkese açık olması bu ortamdan kimsenin dışlanmamasıdır. Tarafların görüşlerini değiştirmeleri konusunda herhangi bir çatışmaya ve baskıya gerek kalmamalıdır (Böcek, 2018: 35). Müzakerecilerin hepsine fikrini beyan etme, ikna olmadığı noktada eleştirme, konuya katkıda bulunma, değer yargılarını açıklama, konusunda eşit fırsatlar sunulmalı, statü farkı ortadan kalkmalıdır. En son olarak da demokrasi olarak anılması için insan haklarına ve adalete ters düşecek bir karar alınmamalıdır (Sitembölükbaşı, 2005: 149). Özetle bu demokraside, halka vaat edilen aktif katılımıdır.

Bu demokraside amaçlanan salt uzlaşma değil, vatandaşların hepsinin kabulleneceği mutabakata varmaktır. Bu durumda hoşgörü, saygı ve ortak yarar ilkelerine uyularak gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda ben değil biz duygusu da güçlenecektir. Karşılıklı görüş alışverişi yapan müzakereci katılımcıları,

birbirlerinden yeni şeyler öğrenerek bildiklerini de eleştirel bir süzgeçten geçirme imkanı bulmaktadır (Habermas, 2014: 289-292). Böylece bireyler kendi fikirleriyle başkalarının fikrini harmanlayıp en iyi karara ulaşabilirler. Müzakereci demokrasinin hedeflediği “iletişimsel iktidar” oluşturmaktır. Bu yüzden bu modelde çatışmalar iletişimsel ve katılımcı yollarla çözülmektedir. Ayrıca bu demokraside liberal demokrasinin derinleştirilmek istendiği de söylenebilir (Falay, 2014: 55).

Seyla Benhabib’e göre ise bir yönetim biçimindeki ortak karar alma süreçleri açısından meşruiyete ve rasyonelliğe ulaşmanın gerekli koşulu, herkesin ortak çıkarı olarak görülen şeyin özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel ve adil bir biçimde yürütülen müzakere süreçlerinden kaynaklanmasıdır (Benhabib, 1999: 104-105). Dolayısıyla müzakereci demokrasi, karar alma süreçlerinde rasyonelliğin ve meşruluğun temeli olarak görülmektedir.

Müzakereci demokrasi, değişen dünyada liberal demokrasinin toplumların karşılaştığı sorunların çözümünde yetersiz kaldığı ve meşruiyet bunalımı yaşadığı yargısından hareketle öne sürülen alternatif bir modeldir. Buna göre, Müzakereci demokrasi, sonucu tüm toplumu ilgilendiren kararların alınması sürecinde toplumun tüm kesimlerinin müzakereye katılımını sağlayarak bu müzakere sonucunda ortak bir karara varılması hedefini ifade etmektedir. Dolayısıyla müzakereci demokrasi, ilgili taraflara hitap etmenin, anlaşmazlıkları çözmenin ve çatışmaları ortadan kaldırmanın diğer yurttaşlara gerekçelerle desteklenmiş argümanlar sunmaya dayalı bir yolunu bulma arayışını ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle bir toplumun kaderini ilgilendiren kararların karşılıklı bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeli anlamına gelmektedir (Sanders, 1997: 347’den aktaran Erdoğan, 2011: 27).

Müzakereci demokrasinin bu vurgusu, onun temsili demokrasiden ayrıldığı noktayı işaret etmektedir. Nitekim temsili demokraside esas olan, çoğunluğun kararı ve azınlık haklarının korunması şeklinde kısaca formüle edilebilir (Dursun, 2019: 176). Fakat müzakereci demokrasinin öngörüsüne göre tüm tarafların bir araya gelmesiyle yapılacak müzakereler sonucunda tüm tarafları memnun edecek ortak bir karara varılacaktır.

Bu modele göre ideal bir demokrasi herkesin baskıya maruz kalmadan düşüncelerini açık ve şeffaf bir şekilde ileri sürdüğü, sorgulama hakkının olduğu, tartışmalara eşit imkanlarla katıldığı karşılıklı ikna, samimiyet ve doğruluk ilkelerini taşımaktadır.

Müzakereci demokrasi, kamusal kararların halkın etkin katılımı yoluyla alınmasını istemektedir. Müzakere sonucu kamusal açıdan iyiyi sağlamak istenmiştir. İdeal bir müzakereci demokraside, taraflar önyargısız olmalıdır. Ortaya atılan görüşlerden hangisi güçlü ise ona rıza gösterilmektedir. Kimse bir kararı kabul etmesi veya reddetmesi için zorlanmamakta, konsensusa ulaşmak amaçlanmaktadır (Atagül, 2017: 45-46).

Müzakereci demokrasinin genel anlamda şu argümanlara dayandığı savunulabilir (Sitembölükbaşı, 2005: 148-156):

- Birbirini anlamayı ve siyasal diyalogu hedeflemekte; eşitlikçiliği ve karşılıklı ikna düşüncesini hâkim kılmaya özen göstermektedir.
- Bireylerin önceden belirlenmiş iradesinin değil müzakere sürecinde oluşturduğu iradesini meşruiyetinin kaynağı olarak görmektedir.
- Bireylerin müzakere ederek değişik bakış açılarını da görmelerini, karşılıklı etkileşimde bulunmalarını, karar alma sürecine bizzat dâhil olarak müzakere ile ortak bir noktada buluşmalarını ve bu süreçte yer almaları nedeniyle kararları benimsemelerini hedeflemektedir.
- Karşılıklı saygı ve tanımayı teşvik ederek, toplumsal çıkarların bireylerin kişisel çıkarlarından üstün tutulmasını sağlamayı ve böylece derin görüş ayrılıkları içermeyen ihtilafların daha kolay çözümlenmesini hedeflemektedir.

Müzakereci demokrasinin farklı noktalardan eleştirildiği de görülmektedir. İlk olarak William Galston müzakereci demokrasi idealinin sonunda özgürlük taleplerini zayıflatan bir cumhuriyetçiliğe dönüşebileceğini ifade etmiştir. Öte yandan birçok yazar da müzakereci demokrasiyi savunanların müzakerenin önemini abarttıkları görüşündedir. Çünkü deneysel araştırmalar göstermektedir ki insanlar günlük kararlarının birçoğunu sezgisel araçların ve kültürel geleneklerin belirleyiciliği temelinde almaktadırlar. Müzakereci anlayışın üzerinde odaklandığı akıldan başka tutku, bağlılık, adanma, dayanışma, cesaret ve rekabet yeteneği gibi değerlerin de siyasette etkisi büyüktür ve bunlar çok kere akılla çatışma içerisindedirler. Ayrıca müzakereci demokrasi, müzakere sürecinin tarafgirlik ve kişisel çıkarın kaynaklarını bertaraf edeceğini ve böylece kamu yararı üzerinde uzlaşılabilirliğini kabul etmektedir.

Müzakereci demokrasi, siyasette görüş farklılıklarının önemli ölçüde çıkar ve güç farklılıkları tarafından şekillendirildiğini göz ardı eden bir yaklaşımı benimsemiş görünmektedir. Hal böyle olmasa bile müzakere yoluyla makul bir uzlaşya ulaşılabileceği de kesin değildir. Ayrıca müzakereci demokrasi taraftarlarının kamusal müzakere için gerekli gördükleri ön şartların karşılanmasının mümkün olmadığı ve bu durumda da farazi bir genel iradeye başvurulmak zorunda kalılabileceği ileri sürülebilir (Erdoğan, 2011: 35).

Öte yandan, müzakerenin, umulduğu gibi mutabakat üretmek yerine, çatışmayı teşvik edebileceği de savunulabilir. Müzakere, zıt çıkarlara sahip olan insanların farklılıklarını görünür kılabılır ve siyasi çatışma ve bölünmeyi azaltmak yerine artırabilir.

Müzakereci demokrasiye yöneltilen eleştirilerden birisi de onun seçkin bir potansiyel taşıdığı yönündedir. Müzakerenin rasyonel, soğukkanlı ve bencillikten uzak olması gerektiğini iddia etmek, bir bakıma heyecanlı, aşırı ve özel çıkarların yönlendirdiği sıradan konuşmaları dışlamak anlamına gelmektedir. Bu da müzakereyi bir elit etkinliğine dönüştürme riski taşımaktadır (Sanders, 1997: 364; Bell, 1999: 74, 75).

Sonuç olarak, müzakereci karar alma yöntemleri konusundaki aşırı iyimserliğin gerçekçi olmadığı savunulabilir. Dolayısıyla asıl mesele, müzakereci süreçlere ne kadar bel bağlanacağına ve müzakereci karar alma üstündeki vurgunun ne kadar ileri götürüleceğindedir. Müzakereci demokrasinin, kamusal alanın ve ortak sorunların ötesine geçerek neredeyse bütün sivil hayatı kuşatacak bir şekilde düşünülmesi halinde, bu durumun özgürlük için bir tehdit oluşturabileceği ve farklılıkları sınırlandırabileceği savunulabilir.

Dolayısıyla müzakereci demokrasiyle ilgili sorun, onun müzakereci süreçlerin önemini ortaya koymasında değil; demokrasiyi bu süreç ve mekanizmalarla sınırlandırmasındadır. Aslında bu anlayışın temelinde, akla aşırı güveni yansıtan aydınlanmacı bir düşüncenin yattığı söylenebilir.

Müzakereye katılan herkesin bilinçli olmayacağı varsayımından hareketle doğru kararlar alınmayacağı da iddia edilmektedir. Bununla beraber doğrudan demokrasiye benzediği gerekçesiyle, müzakereci demokrasiyi de gerçekleştirmenin zor olduğu söylenmektedir. O zaman müzakereci demokrasi temsili demokrasinin eksikliklerine ve doğrudan demokrasinin nüfus yoğunluğundan dolayı uygulanamamasına alternatif olarak üretilmiş bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasi yalnızca oy sandığına gidip oy kullanmakla sınırlandırılmamalı akla dayalı hesap verebilirlik anlayışı içinde gerçekleşmelidir. Demokratik bir müzakerenin kuralı herkesin katılımına açıklığı, karşılıklı saygı ve tanımayı, fikir ayrılıklarının kolay çözümlenmesini içermektedir. Bu demokraside önemli olan kişilerin müzakere öncesi değil müzakere biterken ki düşüncesidir (Tunç, 2008: 1128).

Günümüzde müzakereci demokrasinin başta Avrupa Birliği ülkelerinde olmak üzere birçok batılı ülkede alternatif model olarak örneklerini görmek mümkündür. Buralarda sivil toplum kuruluşlarının süreç boyunca etkin olduğu da söylenebilir. Ancak Türkiye’ye bakıldığında Anayasal düzenlemelerdeki eksiklik, parti liderlerinin oligarşik eğilimi ve parti içi demokrasinin bu yüzden yeteri kadar geliştirilemediği göz önüne alınırsa tarafsız ve etkili bir demokrasinin uygulanması zor görünmektedir (Dönmez, 2016: 146 – 147).

5.2.Çatışmacı Demokrasi Modeli

Çatışmacı demokrasi, farklılıkların bu yüzden de çatışmaların kaçınılmaz olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu demokraside uzlaşya peşinde olan müzakereci demokrasi eleştirilmektedir. Farklılıkların yok edilmemesi aksine mümkün kılınması anlayışına dayanmaktadır. Çatışmacı demokrasiye göre çatışan ilişkileri ve farklılık algısını yok saydığı için müzakereci demokrasi alternatif bir model olmaktan uzaktır. Çatışmacı demokraside siyaset müzakereye değil, çatışmaya dayanmaktadır. Siyasette ikna yoluyla anlaşma sağlanamayacağı gibi mevcut farklılıkların karşılıklı değiştirme ve dönüştürme yoluyla aşılabileceği söylenmektedir (Mouffe, 2013: 8). Çatışmacı demokrasi, çatışma ve farklılığın birleşiminden bir bütünlük oluşturmayı hedeflerken, bunu “biz” ve “onlar” bağlamında çoğulculuk ile gerçekleştirmek istemektedir (Karaoğlu, 2009: 44).

Çatışmacı demokraside iktidar karar alma aşamalarında müdahaleci tutum sergileyeceği için uzlaşya sağlanamayacağı iddia edilmektedir. Çatışmacı demokrasiye göre siyaset dini, ekonomik, sosyal birçok alanda insanlar arasında ayırım ve farklılık olan olgudur. Bu yüzden siyasetin görevi çatışmaları uzlaşya ile çözmeye çalışmak değil, çatışmaları siyasi alanda kabul ettirmektir. Çatışmacı demokraside, çatışmaların uzlaştırılmaya çalışıldığı gerekçesiyle müzakereci demokraside yanılığa düşüldüğü söylenmektedir (Coşgun, 2017: 63-64).

Çatışmacı demokrasiye göre müzakereci demokrasi, katılım, diyalog ve karar alma süreçlerinde teoride başarılı olsa bile pratikte yani uygulamaya aktarma konusunda ütöpiktir. Müzakereci demokrasi den farklı olarak çatışmacı demokrasi de bütüncül yaklaşımın aksine özne parçalarına ayrılmakta fark ilkesi vurgulanmaktadır (Karakoç ve Özden, 2020: 595). Bu iki demokrasi arasındaki farklılardan bir diğeri müzakereci demokrasi ahlak ile siyaset arasında bağ kurmak isterken; çatışmacı demokrasi nin biz ve onlar çatışmasının siyasetin içine alınmasıdır.

Müzakereci demokrasi de temelde tartışma ve sorgulama varken; çatışmacı demokrasi de çekişme yer almaktadır. Çatışmacı demokrasi de demokrasi ve liberal sistem arasında uzlaşa sağlanması siyasetin sonunu getirebilecekken; müzakereci demokrasi nin amacı çeşitli gruplar arasında görüş, tartışma ve müzakere oluşturarak gerilimin ortadan kalkacağı bir kamusal alan oluşturmaktır. Bu yüzden çatışmacı demokrasi, müzakereci demokrasiyi siyasetin doğasını kavrayamamakla suçlamaktadır (Batı, 2010: 3-4). Müzakereci demokrasiyi toplumdaki farklılıkları sonlandırıp çoğulcu anlayışı ortadan kaldırarak tehlike oluşturacağı gerekçesiyle eleştirmektedir. Müzakereci demokrasi de birbirini düşman olarak değerlendirmeyip farklılıklara rağmen anlaşma sağlanabilen öteki kavramı kullanılabilir (Okutan, 2006: 91).

6.Sonuç

Günümüzde devletin etki alanını genişletmesi, ekonomi, toplumsal, kültürel, sosyal her alana müdahalesi özerklik, özgürlük ve halk egemenliği gibi bazı ilkelerin uygulanabilirliğini azaltmıştır. Devlet sahip olduğu yetkileriyle iktidarı elinde tutmaktadır. Böyle bir alanda çoğulculuğu etkin hale getirip özerkliğin arttığı kamusal alan meydana getirme fikri Habermas'ın cesurca girişimidir.

Bu makalede tartışıldığı üzere günümüzde liberal demokrasi dünyanın her yerinde yaygın olsa da gün geçtikçe nüfusu artan toplumların beklentilerine karşılık verememektedir. Bu çıkış noktasından yola çıkarak Habermas ve Mouffe liberalizm ve demokrasi nin farklı geleneklere sahip olduğunu ileri sürerek bu krize çözüm bulmak ve demokrasiyi derinleştirmek için kendi demokrasi anlayışlarını oluşturmuşlardır.

Habermas'ın geliştirdiği müzakereci demokrasi de Mouffe'un geliştirdiği çatışmacı demokrasi de siyaset ve sosyal alanı birey özgürlüklerinin yararına olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu iki model de liberal sistemle demokrasi nin bir arada var olabilmesinin yollarını geliştirdiği söylenebilir.

"Konuşmak, dünyayı değiştirmeye başlamaktır" diyen Habermas, yöntem olarak insanlar arası iletişimi benimsemiş, bu doğrultuda iletişimsel eylem kuramı geliştirmiştir. Bu kuramın özelliği özgür ve eşit kişiler için ideal konuşma ortamının oluşturulmasıdır. Bu konuşma ortamında konuşulmayacak konu yoktur.

Müzakereci demokrasi toplum, halk, katılım, iletişim, kamusal alan, ortak iyi ve akıl gibi kavramları eleştirel tarzda yeniden ele almıştır. Çatışma halindeki kavramlar yerine rasyonel geçerliliği olan bir sistem oluşturmak istemektedir. Demokrasi de yaşanan sorunların giderilmesi için müzakereci demokrasi nin önerisi kamusal meselelerde halkın da sürece dahil olup fikrini beyan edebilmesidir. Bu demokrasi de müzakere ortamında görüşünü söyleyen halkın tercihleri doğrultusunda siyasi süreç belirlenmektedir. Bu modele göre gerçek bir demokrasi, özgür ve eşit bireyler arasında uzlaşmış kararlarla siyaset sürdürülebilecektir. Günümüzde müzakereci demokrasiyi Cumhuriyetçi geleneğin devamı niteliğinde görenler de vardır. Tartışma siyasetin temelidir ve insanlar ne kadar çok tartışma fırsatı bulursa o kadar özgür olabilir.

Çalışmadan çıkarılan sonuçlardan biri kamusal meselelerin halkın katılımına dayanan müzakere ortamlarında alınan kararlarla çözülmesi hem ahlak hem de demokrasi açısından uygun olduğudur. Bu yüzden müzakereci demokrasi nin, rasyonel karar almada düşünmeye, tartışmaya ve uzlaşmaya verdiği önem unutulmamalıdır. Ancak müzakereci demokrasi bu amaçlarıyla ideal bir demokrasi modeli gibi görünse de küreselleşmenin yaşandığı günümüzde uygulanması zor bir modeldir.

Çatışmacı demokrasi nin kurucularından olan Mouffe ise çoğu eserinde siyasetin doğasını ele almakta, radikal demokrasi nin nasıl gerçekleşeceğinden bahsetmektedir. Eserlerine genel olarak bakıldığında çatışma kavramını işlediği de görülmektedir. Onun için siyaset, çatışmaları yani antagonizmaları agonizmalara yani çatışanlar arasındaki mücadeleye çevirme sanatıdır. Aksi halde çatışmalar meşrulaştırılmaz. Müzakereci demokrasi nin aksine siyasetin çatışmadan arındırılmayacağı da iddia edilmektedir. Ona göre siyasetin amacı çatışan durumlarda bile bir düzen kurulması ve insanların toplum içinde yaşamasının sağlanmasıdır.

Çatışmacı demokrasi, kimseyi dışlamadan ortak paydada buluşulması gerektiğini savunmaktadır. Çatışmacı demokrasi, müzakereci demokrasiyi uzlaşya verdiği aşırı önem yüzünden eleştirmektedir. Siyasette konsensüs tabiki olmalıdır ancak ona muhalefet de dahil olmalıdır. Mouffe, diğer demokrasi teorisyenlerini siyasetin çatışmacı boyutunu görememekle suçlamaktadır. Onun istediği dünyanın bir bütün olarak değil bütün farklılıkların kabullenildiği çok kutuplu bir şekilde inşa edilmesidir.

Çatışmacı demokrasi için karşıt kavramların nasıl uyumlu hale geleceği önem taşımaktadır. Bu yüzden Mouffe, Habermas'ı akıl merkezli olmasından dolayı eleştirmektedir. Çünkü bu durumda farklılıklar yok sayılmaktadır.

Mouffe'un müzakereci demokrasiye getirdiği diğer bir eleştiri katılımcı her vatandaşın aynı uzmanlık bilgisine sahip olmayacağı için her konuda fikri olamayacağı yanlış kararların alınması ihtimalinin söz konusu olacaktır. Müzakereci demokrasinin uygulanmasının zor ve süreklilik sağlayamayacağı önünde pek çok engel olduğunu söylemektedir. Sonuç olarak Mouffe, Habermas'ın teorisini liberal demokrasinin bir türevi olarak değerlendirmektedir. Yani Habermas'ın idealleştirdiğini Mouffe sorunsallaştırmaktadır.

Tüm anlatılanlar doğrultusunda insanlar tarafından tek model olarak düşünülen demokrasinin aslında çok farklı modelleriyle karşımıza çıktığı, geçmişten günümüze yeni formlarla güncellenen demokrasinin gelecekte de çeşitliliğini arttıracığı söylenebilir.

Kaynakça

Akkol, Mümtaz Levent (2019), "Jürgen Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı Ve Kamusal Alan Kavramının Analizi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 37, s. 171-180.

Altınkök, Serhat (2015), "Müzakereci Demokrasi Ve Uygulama Yöntemi Olarak "Vatandaş Jürileri" Yaklaşımı", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 6, s. 1-39.

Atagül, Erhan (2017), "Üçüncü Yol Olarak Habermas'ın Müzakereci Demokrasi Modeli", Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 42-50.

Batı, Uğur (2010) "Liberal Demokrasinin Dönüşümü Ya Da Post- Marksist Teorinin Zafiyeti: Radikal Demokrasi Projesinin Eleştirisi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 22, s. 73-93.

Bayram, Ahmet Kemal (2016), "Topluluk, İktidar İlişkileri, Birey Ve Müzakereci Demokrasi", Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 61-62, s. 111-120.

Bell, D. A. (1999), Democratic Deliberation: The Problem Of Implementation, Ed. Stephen Macedo, Deliberative Politics: Essays On Democracy And Disagreement, Oxford: Oxford University Press, s. 70-87.

Benhabib, Şeyla (1999), "Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru", Demokrasi Ve Farklılık, Ed. Ş. Benhabib, Çev. Zeynep Gürata Ve Cem Gürsel, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.

Böcek, Mehmet (2018), Şeyla Benhabib'te İnsan Hakları Kavramı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Coşgun, Melih (2017), Johan Galtung ve Chantal Mouffe'da Adalet, Barış Ve Uzlaş Kavramları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Dursun, Davut (2019), Siyaset Bilimi, Beta Yayınları, İstanbul.

Demir, Gökhan (2011), "Habermas Ve Foucault: Müzakereci Demokrasi Ve Yönetimsellik", Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Sayı: 22, s. 48-71.

- Demirhan, Kamil (2015), Sosyal Medya Ve Siyaset İlişkisinin Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde Analizi: Türkiye’de 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sürecinde Twitter Kullanımı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demirhan, Kamil (2017), “Yeni Medya’da Siyasal İletişim Sürecinin Kavramsallaştırılmasında Alternatif Modeller: Müzakereci ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s. 174-200.
- Doğan, Gülay (2019), Laclau ve Mouffe’un Radikal Demokrasi Teorisinde Muhalefet Olanakları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Dönmez, Gökhan (2016), “Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Olgusunun Gelişimi” Beu Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt 1, Sayı: 1, s. 133-150.
- Durutürk, Bilge (2018), “Küreselleşme ve Kimlik Politikaları: Liberal Demokrasinin Alternatifleri”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Sayı: 16, s.1415-1439.
- Erdoğan, Mustafa (2011), “Müzakereci Demokrasi Ve Sınırları” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, s. 25-43.
- Falay, Nihat (2014), “Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü Ve İktisadi Boyut”, Journal Of Life Economics, Sayı: 2, s. 51-70.
- Habermas, Jürgen (1997), Bilgi Ve İnsansal İlgiler, Çev. Celal Kanat Küyerel Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (2001), İletişimsel Eylem Kuramı, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (2014), Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, Çev. Tanıl Bora Ve Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (2017), “Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak, Çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hancı, Aslıhan (2017), “Jürgen Habermas’ta Burjuva Kamusal Alanının Çöküşü”, Eleştirel Pedagoji Dergisi, Sayı: 51.
- Karaaslan, Ebuzer (2015), Chantal Mouffe ve Liberal Siyaset Teorisinin Demokratik Eleştirisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Karakoç, Rıfat ve Miray Özden (2020), Demokrasi Anlayışında Yeni Bir Yaklaşım: Müzakereci Demokrasi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı:1, s. 579-598.
- Karaoğlu, Mehmet (2009), Siyasal Katılım ve Demokrasi Teorileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Mouffe, Chantal (2013), Siyasal Üzerine, Çev. Mehmet Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, Chantal (2015), Dünyayı Politik Düşünmek, Angonistik Siyaset, Çev. Murat Bozluolcay, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mouffe, Chantal (2015), Demokratik Paradoks, Çev. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara.
- Nalbant, Mehmet (2016), “Türkiye’de Kentsel Mekânlarda Kamusal Alanın Konumu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme”, Beu Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 12-27.

- Odabaş, Uğur Köksal (2018), “Tarihsel Sreęte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü Ve Habermas”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22, s. 2051-2066.
- Okutan, Çaęatay (2006), “Post Marksist Düřüncede Radikal Demokrasi Projesi”, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 41, s. 87-99.
- zdemir, Eylem (2018), “Liberal Demokrasi Eleştirileri Ve Radikal Demokrasi Teorisi”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 30, s.125-138.
- Pennington, Mark (2003), “Hayekian Political Economy And The Limits Of Deliberative Democracy”, Political Studies, Sayı: 4, s. 722-739.
- Sanders, L. M. (1997), “Against Deliberation”, Political Theory, Sayı: 3, s. 347-376.
- Sitembölükbaşı, şaban (2005), “Liberal Demokrasinin ıkmazlarına özm Olarak Müzakereci Demokrasi”, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Sayı: 10, s. 139-162.
- Tunç. Hasan (2008), “Demokrasi Türleri Ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, s. 1113-1132.
- Varol, Aslı (2010), “Bilgi Toplumunda Kamusal Alan” Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 4, s. 121-129.
- Yıldırım, Yılmaz (2006), “Jürgen Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı” Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 249-268.
- Zabunoğlu, Gökçe (2017), “Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 4, s. 795-817.

